

individual work of students: purposeful selection and construction of maintenance of educational material; forming of motivation of studies of students; forming for the students of abilities of educational labour; didactics correct preparation of methodical materials for organization of the independent individualized work of students.

Difficulty, complication, educational-cognitive difficulty, activity, individualization of studies.

УДК:378.147:37.013.42

ПРИНЦИПИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

***О.В. Васюк, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри педагогіки НУБіП України (м. Київ)***

У роботі обґрунтовано дидактичні та специфічні принципи, яким підпорядковується формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів та сформульовано авторське поняття „принципи формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів”.

Принципи, професійна спрямованість, соціальний педагог.

Постановка проблеми. Одним із першочергових завдань, що нині постали перед вищою школою є підвищення ефективності підготовки фахівців. Формування особистості фахівця, який відповідав би сучасним вимогам, передбачає пошук і відбір ефективних педагогічних форм і методів навчання. Розв'язання цього завдання не можливе без врахування психолого-педагогічних закономірностей навчання й виховання фахівців, визначення напрямів постійного формування професійної спрямованості студентів у ВНЗ та пошуку педагогічних заходів щодо вдосконалення ефективності цього процесу. У свою чергу, формування професійної спрямованості майбутнього соціального педагога як цілеспрямований, системний й послідовний процес має підпорядковуватися певній системі принципів, дотримання яких забезпечить його ефективність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У роботах, присвячених формуванню професійної спрямованості конкретних фахівців, переважно пропонується свій особливий набір принципів, як дидактичних, так і специфічних. Серед них варто назвати роботи В. Волкової, І. Главатських, Л. Гусак, В. Жернова, В. Зінченко, В. Квас, Н. Самарук, Б. Ференчук, К. Шабанова та інших. Проте принципам формування професійної спрямованості майбутніх бакалаврів соціальної педагогіки не приділено достатньої уваги.

Формулювання цілей статті. Метою статті є обґрунтування педагогічних принципів формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі під принципами розуміють загальні нормативні положення, якими варто керуватися для забезпечення ефективності навчання [2]. Нам імпонує визначення Л. Крившенко, яка під принципами навчання розуміє основні (загальні, керівні) положеннями, що визначають зміст, організаційні форми і методи навчального процесу відповідно до його мети і закономірностей [10].

Ми ж під *принципами формування професійної спрямованості* майбутніх соціальних педагогів розумітимемо нормативні положення, вимоги до організації та здійснення процесу формування професійної спрямованості, які визначають відповідні форми і методи. Відображаючи один істотний аспект процесу формування професійної спрямованості, принцип є основою для формулювання педагогічних факторів та умов, які конкретизують його, підпорядковуються йому і сприяють його реалізації.

Дидактичними принципами формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів нами визначено принцип *індивідуалізації*, що дозволяє організувати процес формування професійної спрямованості так, щоб вибір способів та прийомів враховував індивідуальні відмінності студентів, рівень розвитку їх навчально-пізнавальних та професійних здібностей; принцип *свідомості, активності та самостійності* передбачає таку організацію навчання, при якій студенти могли б свідомо і активно оволодівати науковими знаннями і методами застосування їх на практиці, щоб у них розвивалась творча ініціатива і самостійність у навчальній діяльності, мислення, мова; принцип *зв'язку теорії з практикою* передбачає вивчення наукових проблем у тісному взаємозв'язку з розкриттям найважливіших шляхів їх застосування на практиці; принцип *систематичності та послідовності* навчання вимагає чіткої структурної організації навчального матеріалу, раціонального розподілу його на окремі частини і поетапного засвоєння їх студентами; принцип *єдності освітньої, розвивальної та виховної функції навчання* враховує, що навчання спрямоване на досягнення головної мети – гармонійного розвитку особистості, формування знань, умінь, навичок, її моральних і естетичних якостей, які є основою вибору життєвих ідеалів і соціальної поведінки; принцип *професійної спрямованості* сприяє специфічному використанню педагогічних засобів навчання, при якому забезпечується засвоєння студентами передбачених програмою знань, умінь і навичок і, разом з тим, досить плідно формується інтерес до певної професії, ціннісне відношення до неї, професійні якості особистості майбутнього фахівця; принцип *проблемності* засвідчує залежність навчально-пізнавальної діяльності студентів від попереднього досвіду, наявних уявлень і знань для більш чіткішого засвоєння нових знань і умінь, у спонуканні студентів до самостійної творчої діяльності, пов'язаної із вирішенням існуючих протиріч між проблемою, яку потрібно подолати та недостатністю наявних засобів і знань

для досягнення цієї мети; сутність принципу *мотивації* в тому, щоб орієнтувати педагогів на формування цілісної мотиваційної сфери студентів; відповідно структурувати педагогічну діяльність; заохочувати студентів до активної життєдіяльності, стимулювати у них зацікавлене, добросовісне і відповідальне відношення до праці, навчання, до знань; своєчасно виявляти сформованість мотивації, її основні ознаки у студентів

Зауважимо, що дані принципи обґрунтовані у працях Ю. Бабанського, О. Барабанщикова, В. Галузьяка, С. Гончаренка, О. Гребенюка, А. Ізмайлова, Т. Ільїної, Л. Крившенко, О. Кудрявцева, О. Леонтева, А. Линди, М. Махмутова, Р. Нізамова, М. Сметанського, В. Шахова, В. Ягупова. Нами визначено також низку специфічних принципів. Зупинимось детальніше на їх окресленні в контексті можливостей щодо формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів.

Одним із таких принципів, який ми виокремлюємо – є принцип *урахування особливостей майбутньої професійної діяльності*. Переконаємо, що реалізація вказаного принципу в нашому дослідженні є незаперечною. По-перше, варто виходити з того, що за останні десятиріччя, у зв'язку із загостренням соціальних проблем суспільства взагалі, а сільського соціуму зокрема, з'явилися нові види професійної соціально-педагогічної діяльності (соціальний педагог, соціальний працівник). По-друге, виникла необхідність підготовки таких соціальних педагогів, які будуть не лише готовими до виконання своїх фахових обов'язків, а ще й уміти адаптуватися до швидкозмінних умов праці. Причому якість підготовки майбутніх соціальних педагогів, а отже й формування професійної спрямованості, повинні адекватно відбивати соціальні запити населення до їх діяльності як з урахуванням макрофакторів соціалізації, так і з урахуванням мезофакторів (сільський соціум).

Отже, керуючись вказаним принципом, викладачі, кожне навчальне заняття, кожен метод чи засіб навчання майбутніх соціальних педагогів мають спрямовувати на формування умінь і навичок, що будуть необхідні для майбутньої фахової діяльності. При цьому варто враховувати як базові, так і перехідні форми діяльності студентів. Зокрема до базових А. Вербицький відносить: навчальну діяльність академічного типу з провідною роллю лекції і семінару; квазіпрофесійну (ділові ігри та інші форми); навчально-професійну (науково-дослідна робота студентів, виробнича практика, дипломне проектування). Учений слушно зазначає, що послідовна трансформація однієї форми діяльності навчання в іншу все більше наближається до форм організації професійної діяльності, але не втрачає своїх педагогічних властивостей і можливостей [1].

У науковому доробку П. Лузана [7], при розкритті принципу орієнтації на майбутню професійну діяльність, показано весь ланцюжок логічно впорядкованих навчально-виховних кроків, які здійснюються від вступу абітурієнта у ВНЗ до його закінчення. Запропонований науковцем технологічний підхід, передбачає ґрунтовне оволодіння теоретичними знаннями, формування практичних умінь і навичок, професійних якостей як за рахунок поступової зміни професійно орієнтованих діяльностей, так і поє-

тапної реалізації навчально-пізнавальної активності студентів. Таким чином, навчальна діяльність поступово трансформується у професійну, що впливає на ефективність формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів. Отже, таким чином ми обґрунтували наступний принцип, як *системно-послідовне залучення студентів до навчально-професійних форм діяльності*.

На нинішньому етапі реформування вищої освіти у напрямку домінування самоостійної роботи професійна підготовка майбутніх соціальних педагогів взагалі, а формування професійної спрямованості зокрема, має бути зорієнтованим на досягнення двох взаємодоповнюваних завдань – успішної соціалізації особистості у сучасних умовах саморозвитку і самовдосконалення студента як професіонала і як особистості. Професійна діяльність соціального педагога вимагає від представників даної професії не тільки високої професійної компетентності, визнання і дотримання цінностей професійної діяльності, а й прагнення до самовдосконалення. Отже, важливим аспектом формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів є забезпечення процесу соціалізації та професійного саморозвитку під час теоретичного навчання і проходження різноманітних видів практики у різних соціальних і соціально-педагогічних установах.

Для підтвердження нашої думки наведемо висловлювання А. Капської, яка серед основних груп цінностей соціально-педагогічної діяльності виділяє: цінності, пов'язані з потребами самореалізації, самоствердження і самовдосконалення особистості соціального педагога і досягнення професіоналізму діяльності [13, с. 15-16]. Отже, вищезазначене дозволяє сформулювати наступний принцип, як принцип *саморозвитку, самовдосконалення (домінування самоосвітньої діяльності у професійному становленні майбутнього соціального педагога)*.

Переїдемо до обґрунтування наступного принципу. Насамперед зазначимо, що ми поділяємо думку О. Москалюк про те, що досить часто низька ефективність професійного навчання у ВНЗ передусім обумовлена тим, що кожний викладач працює незалежно від інших, автономно, не узгоджуючи з колегами ні цілі навчання, ні його зміст, ні підходи до професійної підготовки фахівців; часто спостерігається дублювання змісту навчання з різних навчальних дисциплін професійно-орієнтованого та професійно-практичного циклів, зустрічається і різне розуміння й трактування педагогічних явищ та процесів, з іншого – практично не відпрацьовуються професійні уміння та навички, тому що для цього не вистачає часу [8].

Така ситуація, на нашу думку, пояснюється тим, що професія соціального педагога для нашої країни є порівняно новою, тому дисципліни соціально-педагогічного циклу не в достатній кількості забезпечені навчально-методичною літературою та остаточно не є сформульованим понятійний апарат науки. Цей факт безпосередньо впливає на реалізацію міжпредметних зв'язків.

Зміст навчального матеріалу дисциплін, а особливо професійно-орієнтованих та професійно-практичних, варто добирати вдумливо, спіль-

ними зусиллями викладачів, орієнтуючись при цьому на ґрунтовні як наукові так і методичні джерела та співвідносити їх між собою, з метою уникнення повторів і дублювань. Викладачі, які задіяні у підготовці соціально-педагогічних фахівців, повинні володіти інформацією про зміст усіх навчальних дисциплін, форми, методи, засоби, технології, які використовуються під час їх вивчення, про знання і уміння, якими уже володіють студенти. При підборі матеріалів до практичних занять узгоджувати його зі змістом інших теоретичних професійно-орієнтованих дисциплін.

Також, з метою реалізації міжпредметних зв'язків, при плануванні змісту конкретної навчальної дисципліни викладач має відслідковувати відповідність лекцій практичним і семінарським заняттям, а також науковій роботі студентів під час проведення досліджень та практичній під час проходження практики. Міжпредметні зв'язки реалізуються шляхом взаємопроникнення (асиміляції) та взаємодоповнення міжпредметної інформації і способів її засвоєння. Як ми уже вказували, міжпредметні зв'язки – це лише перший рівень реалізації інтеграції. Не варто забувати про інтегрування знань, умінь та навичок студентів у межах як дисциплін, тем, розділів, циклів в одному інтегрованому навчальному курсі. Вищевикладене дозволяє нам стверджувати, що вихідною вимогою до такої організації навчального процесу стає принцип *інтегративності (міждисциплінарності)*.

Принцип інтегративності (міждисциплінарності) безпосередньо пов'язаний з формуванням змісту навчання фахівців. Зауважимо, що при відборі змісту навчання фахівців у вищій школі науковці використовують різні підходи: семантичний, системний, емпіричний. Проте, найпопулярнішим щодо формування змісту навчання є діяльнісний підхід [3; 5; 6; 12]. Даний підхід зміщує акценти від гностичного підходу (парадигма знань) до діяльнісного, який означає, що основною цінністю системи, в тому числі професійної підготовки, є зміст, функції тієї діяльності, яка засвоюється. А студент протягом професійного становлення має оволодіти „не лише декларативними знаннями („що”), а й процедурними („як”) [9, с. 25]. Діяльнісний підхід забезпечує взаємозв'язок і взаємодію змісту професійної освіти і змісту навчання з пізнавальною (навчальною) і репродуктивною (професійною, трудовою) діяльністю. При цьому важливо враховувати склад, структуру і відповідні зв'язки між цими двома видами діяльності, а також внутрішні зв'язки між елементами кожної діяльності. Отже, наступним принципом, який ми виокремлюємо є принцип *відбору змісту навчання на засадах професійної доцільності*.

Аналіз досвіду професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів за кордоном, свідчить про те, що практичному навчанню вказаних фахівців приділяється значна увага. Зокрема, ми відмітили етапність та поступове ускладнення практичного навчання, як особливості, що сприяють ефективному формуванню професійної спрямованості.

На неперервності практичної підготовки майбутніх соціальних педагогів наголошує В. Поліщук [11]. Зокрема учена запропонувала систему різноманітних видів соціально-педагогічних практик, що проводяться протягом усього періоду навчання студентів за наскрізною програмою, з пос-

туповим ускладненням завдань, змісту, форм і методів та зростанням ступеня самостійності студентів на різних етапах їх вирішення. Окрім цього, при практичному спрямуванні теоретичної підготовки мають використовуватися технології контекстового навчання та досвід соціально-педагогічної діяльності, яким оволоділи студенти під час практики. Отже, принцип *системності практичної підготовки* спрямований на збереження наступності змістової і процесуальної сторін практичного навчання, закріплення знань, умінь і навичок, особистісних якостей студента, їх послідовний розвиток і удосконалення.

Вибір принципу *цілеспрямованого формування групових норм і цінностей майбутньої професійної діяльності* у формуванні професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів, насамперед, обґрунтовується тим, що відношення студента до навчання безпосередньо залежить від спілкування з колегами, від міжособистісних взаємин – явищ, що формуються в будь-якій соціальній групі як результат їх психічного взаємовідображення, взаємопізнання і взаємопереживання (за К. Платоновим). Така особлива характеристика соціальної групи впливає на присвоєння особистістю групових норм, цінностей, ідеалів, формування сприятливого психологічного клімату, активність студентів у навчанні [14]. Наголосимо, що на згуртованість групи впливає низка факторів, серед яких норми і цінності, які поділяють члени групи [4].

Висновки. Отже, при формуванні професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів ми будемо дотримуватися як дидактичних (*індивідуалізації; свідомості, активності та самостійності; зв'язку теорії з практикою; систематичності та послідовності; єдності освітньої, розвивальної та виховної функції навчання; професійної спрямованості; проблемності; мотивації*) так і специфічних (*неперервності; урахування особливостей майбутньої професійної діяльності; системно-послідовне залучення студентів до навчально-професійних форм діяльності; саморозвитку, самовдосконалення (домінування самоосвітньої діяльності у професійному становленні майбутнього соціального педагога); інтегративності (міждисциплінарності); відбору змісту навчання на засадах професійної доцільності; системності практичної підготовки; цілеспрямованого формування групових норм і цінностей майбутньої професійної діяльності*) принципів.

Перспективи подальших розвідок. Перспективною залишається проблема обґрунтування конкретних домінантних факторів, педагогічних умов, напрямів формування професійної спрямованості майбутніх соціальних педагогів до визначених принципів.

Список літератури

1. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе. Контекстовый поход : метод. пособ. / Андрей Александрович Вербицкий. – М. : Высш. шк., 1991. – 207 с.
2. Галузяк В. М. Педагогіка : навч. посіб. / Галузяк В. М., Сметанський М. І., Шахов В. І. – Вінниця :РВВ ВАТ „Віноблдрукарня”, 2001. – 200 с.

3. Гуревич Р. С. Теоретичні та методичні основи організації навчання у професійно-технічних закладах / Роман Семенович Гуревич; [за ред. С. У. Гончаренка]. – К. : Вища школа, 1998. – 229 с.
4. Жалдак Л. М. Гуртування студентської групи вищого аграрного закладу освіти : монографія / Леся Миколаївна Жалдак. – К. : НАУ, 2004. – 176 с.
5. Зміст і процес підготовки фахівців з механізації сільського господарства / Подпрятков Г. І., Манько В. М., Лузан П. Г.; [за ред. В. М. Манька]. – К. : НАУ, 2003. – 408 с.
6. Козловська І. М. Теоретико-методологічні аспекти інтеграції знань учнів професійно-технічної школи (дидактичні основи) / Ірина Михайлівна Козловська; за ред. С. У. Гончаренка. – Львів : Світ, 1999. – 301 с.
7. Лузан П. Г. Теоретичні і методичні основи формування навчально-пізнавальної активності студентів у вищих аграрних закладах освіти : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Лузан Петро Григорович; Ін-т педагогіки АПН України. – К., 2004. – 505 с.
8. Москалюк О. І. Формування професійної спрямованості у майбутніх соціальних педагогів : дис.... канд.. пед. наук : 13.00.04 / Оксана Іванівна Москалюк; Хмельницький національний ун-т. – Хмельницький, 2007. – 210 с.
9. Неперервна професійна освіта : проблеми, пошуки, перспективи : монографія / за ред. Івана Андрійовича Зязюна. – К. : Віпол, 2000. – 63 с.
10. Педагогіка : учеб. / Лина Поликарповна Крившенко и др.; [под. ред. Л. П. Крившенко]. – М. : ТК Велби, Изд-во Проспект, 2006. – 432 с.
11. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : дис... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Віра Аркадіївна Поліщук; Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2006. – 454 с.
12. Романовський О. Г. Теоретичні і методичні основи підготовки інженера у вищому навчальному закладі до майбутньої управлінської діяльності : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Олександр Георгійович Романовський; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – К., 2001. – 40 с.
13. Соціальна педагогіка : підруч. / за ред. Алли Йосипівни Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 256 с.
14. Цуканова Е. В. Влияние межличностных отношений на процесс обучения в условиях совместной деятельности / Е. В. Цуканова; [отв. ред. Б. Ф. Ломов] // Проблема общения в психологии. – М. : Наука, 1981. – С. 148-167.

В работе обоснованы дидактические и специфические принципы, которым подчиняется формирование профессиональной направленности будущих социальных педагогов и сформулировано авторское понятие „принципы формирования профессиональной направленности будущих социальных педагогов”.

Принципы, профессиональная направленность, социальный педагог.

The work reasonably didactic and specific principles (continuing, taking into account the characteristics of future professional activity, systematic and consistent involvement of students in educational and professional forms of activity, self-development, self-improvement (the dominance of self education in the professional development of future social workers); interdisciplinarity

selection of instructional content based on appropriate professional, systematic practical training, purposeful formation of group norms and values of future professional activity) that govern the formation of a professional orientation of future social workers and the author formulated the concept of "principles of the professional direction of future social workers."

Principles, professional orientation, social pedagogue.

УДК 378.12:373

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ РОБОТИ НА СЕЛІ

***С.В. Виговська, Л. М. Ляшенко, кандидати педагогічних наук
КНУіМ. Тараса Шевченка***

У статті розкрито специфічні особливості діяльності соціально-го педагога у сільській місцевості. На основі зазначених особливостей охарактеризовано методологічні підходи підготовки соціальних педагогів для села: компетентнісний, системний, антропологічний, особисто-орієнтований, діяльнісний.

Соціальний педагог, соціально-педагогічна діяльність, методологічний підхід.

Постановка проблеми. Сьогодні соціально-педагогічна наука, як відносно молода галузь наукового знання, перебуває в стані побудови власного методологічного підґрунтя. Відповідно стан дослідженості проблеми професійної підготовки соціальних педагогів до роботи в умовах сільського соціуму знаходиться на рівні становлення, узгодження категорійно-понятійного апарату, виокремлення базових наукових підходів. Загальна проблема вищої освіти полягає в тому, що підготовка фахівців здійснюється, виходячи з сучасного розуміння проблем суспільства, в той час, коли фахівцям доведеться працювати в умовах завтрашнього дня. Уміння прогнозувати майбутні проблеми суспільства, зокрема сільського соціуму, і врахувати їх під час підготовки фахівця є одним з найважливіших завдань, яке стоїть перед сучасними вищими навчальними закладами. Успіх вирішення зазначеної проблеми під час підготовки соціальних педагогів значною мірою визначається вибором методологічної основи їх професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних педагогів/працівників у вищих педагогічних навчальних закладах розглядалися вітчизняними науковцями. Зокре-